

Оригинални научни рад
уџк: 821.163.41.09-1 Поповић Р.
811.163.41'367.333
doi: 10.5937/zrffp55-61809

СТИЛИСТИКА АТРИБУТА У ПОЕЗИЈИ РАТКА ПОПОВИЋА

Милица Ј. ДЕЈАНОВИЋ СИМИЋ¹

Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици
Филозофски факултет
Катедра за српски језик и књижевност
Косовска Митровица (Србија)

¹ milica.dejanovic@pr.ac.rs; <https://orcid.org/0000-0003-4130-8119>

Примљен: 29. 9. 2025.
Прихваћен: 10. 12. 2025.

СТИЛИСТИКА АТРИБУТА У ПОЕЗИЈИ РАТКА ПОПОВИЋА²

Кључне речи:
конгруентни
атрибути;
анастрофа;
апозитивни
атрибути;
атрибутиви;
хифенски
атрибути.

Сажетак. Поезија Ратка Поповића обилује различитим типовима атрибута, који се значењски и функционално разликују. У овом раду користећи интегралностилистички метод настојаћемо да опишемо њихову стилску маркираност. Циљ анализе усмерићемо ка атрибутима који су у Поповићевој поезији најдоминантнији. Примарни план анализе биће синтаксостилистички, будући да су онеобичајења атрибута превасходно постигнута пермутацијом уобичајеног реда компонената.

² Ово истраживање подржало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор бр. 451-03-136/2025-03/200184).

Мотивацију за насловљавање добили смо читајући рад *Стилистика атрибутива у поезији Милосава Тешића* Милоша Ковачевића (видети Ковачевић, 2020, стр. 35–83).

Ратко Поповић познати је косовско-метохијски стваралац у чијем су опусу заступљена сва три књижевна рода. Иако је стваралаштво започео писањем драма, а наставио прозом, најзначајнији и најимпозантнији део његовог рада представља поезија. Објавио је две збирке и седам књига песама. Његова поезија углавном је мотивисана Косовом и страдањем српског народа.

Иако опус Ратка Поповића можемо посматрати у контексту развоја косовско-метохијске књижевности, његово стваралаштво по многим својим особеностима одступа од ње и има самосвојни развојни пут. Ратко Поповић не робује устаљеним метричким, ритмичким и римовним обрасцима, већ слободно, и на неки начин иновативно, гради своје поетске структуре, у које утемељује националну историју (углавном прожету невеселим догађајима), фолклор (здравце, клетве, народне епске песме), и језичке појаве са различитих нивоа, чиме постиже сложену и слојевиту стиховну и строфичку организацију.

У овом раду истражићемо стилску маркираност атрибута забележених у поезији Ратка Поповића користећи интегралностилистички метод, који подразумева анализу стилематичних (структурно онеобичајених) и стилогених (функционалних) језичких јединица.³ Поповићеве песме богате су разноврсним типовима атрибута. Њихова фреквентност и функција коју имају у поезији овог песника чине да их можемо сматрати једном од језичко-стилских доминанти⁴ његове поезије. С обзиром на то да готово

³ Интегралностилистички метод обједињује лингвостилистику (која се превасходно бави стилематичношћу, односно структурним онеобичајењима) и књижевну стилистику (која проучава стилогеност, односно естетско-уметничке вредности стилематичних и нестилематичних језичких јединица). „Предмет интегралне стилистике јесте истраживање начина остваривања (међу)односа стилематичности и стилогености језичких јединица: од фонеме као најмање до дискурса или текста као највише” (Ковачевић, 2020, стр. 9).

⁴ Под стилском доминантом Милош Ковачевић подразумева „минималну – а фреквентну – језичку јединицу чије се начело структурисања оваплоћује у осталим стилско-језичким најрелевантнијим јединицама које карактеришу стил и језик датог писца” (Ковачевић, 2012, стр. 175).

свака Поповићева песма садржи атрибуте, ово истраживање базираћемо на представљању најрепрезентативнијих примера.

Како Милош Ковачевић (2020, стр. 77) наводи, разнообразност стилске маркираности у језику некога писца углавном се постиже употребом атрибута, будући да атрибутска функција захвата највећи број врста речи: придеве, придевске заменице, редне бројеве, главне бројеве (један и два, и три и четири у женском роду), као и падежне и предлошко-падежне облике лексема, некада прилоге и врло ретко глаголе у облику инфинитива.

Као корпус за анализу атрибута послужиће нам следеће збирке и књиге поезије Ратка Поповића из којих је извршена ексцерпција: *Казујем Косово* (КК), *Сјасавање њишчијих њасова* (СПГ), *Коме дижем дом* (КДД), *Далеко у нама* (Дун), *Стјраори* (С), *Свети Пантелејмон њрекори стјражаре* (СВП), *Силазак у њемељ* (Сут), *Разјовор њред крстјом* (РПК), *Злиоци* (З). Ради једноставнијег и прегледнијег приказивања примера користићемо скраћенице да означимо збирке и књиге из којих су примери ексцерпирани. Атрибуте ћемо у примерима обележавати курзивом, а именице, у оним случајевима у којима је, према нашем мишљењу, потребно да их посебно истакнемо, подвлачењем.

У атрибутској служби у Поповићевој поезији углавном се јављају придеви и придевске заменице. Бележимо и примере са бројем два у атрибутској функцији:

Војници су мрзовољно корачали / носећи у торбама *две десциљне даљине* (КДД, стр. 56); *Два костура јулска / Два правца бесконачности* / Он живи *два страха њреина у њокреју* (Сут, стр. 28).

У Поповићевој поезији бележимо и специфично употребљене атрибуте у синтагмама којима се преносе и одређене културолошке информације: *Нико није орлов век дочекаја*⁵ (С, стр. 45), у значењу *Нико није вечно живео*. Региструјемо и синтагме са атрибутима карактеристичне за народну књижевност: *Болна млада, књије стјаростјавне* (С, стр. 61).

Атрибути, као и све остале језичке јединице, могу бити само стилематични (настали поступком онеобичајења), само стилогени (имати уметничку вредност) или и стилематични и стилогени (дакле, да су настали онеобичајењем којим се постиже и одређена функција) (Ковачевић, 2020, стр. 44).

Синтаксички уобичајен положај конгруентних атрибута је препозитивни – „то је структурно стилистички необиљежена, немаркирана позиција конгруентног атрибута” (Ковачевић, 2020, стр. 45). Овако употребљени атрибути немају стилску маркираност, тј. нису стилематични, будући да синтагме у чијем су саставу нису структурно онеобичајене.

⁵ Наведену стиховну структуру можемо сматрати ауторским дијалекатским фразеологизмом.

У поезији Ратка Поповића конгруентни атрибути су најфреквентнији. Иако он често прибегава њиховом постпоновању, бројни су примери са антепонираним атрибутима у односу на именицу са којом чине синтагму:

Преци *белих* брада / мало даље трљају *суве* руке (КК, стр. 22); Они пламеном облизују *своју сиву* чељуст (КК, стр. 9); Чита *давнодавна* писма (КК, стр. 24); И *земаљску* кожу разапињите / и *добру* реч спасавајте (КК, стр. 26); Ћутање прекинуше *добројласна* звона / Пећке патријаршије (СвП, стр. 8); *црни* барјак васдан се Метохијом / вије (СвП, стр. 10); Из *зайусџелих* винограда у села и градове / ко паун долази гласник (СвП, стр. 11); *Махнијо* *дивоље* чудовиште / рогато утрчава (СвП, стр. 17); стрпала је у *кожу* утробе / *дечје* животе / *йойле* нарави / *неисџи-сане* речи / *недовршене* игре (СвП, стр. 22).

У наведеним примерима, с обзиром на то да није дошло до постпоновања конгруентних атрибута, они нису структурно необичајени, па самим тим ни стилематични. Међутим, они у поезији свакако имају одређену функцију, тако да их можемо сматрати стилогеним.

Када су у питању неконгруентни атрибути, њихов уобичајени граматички положај је постпозиција.⁶ Они се у Поповићевој поезији обично изражавају падежним и предлошко-падежним конструкцијама, о чему нам сведоче забележени примери:

Јагњећа глава *оџвореној* ока (Сут, стр. 18); два залутала близанца *змијских* нарави (Сут, стр. 44); Чобанин *изјудљених* *йомрчина* (Кдд, стр. 21); Маклавија односи реч за *йричешће* (Дун, стр. 20); Доколичари *йаравих* руку / изнова поткивају време (КК, стр. 14); Улеће човек са *џейном* ламџом (Дун, стр. 30).

Стилематичност атрибута постиже се њиховим постпоновањем. На тај начин „пермутовани атрибут постаје и најстилематичнија ријеч у саставу реченице без обзира на то што се пермутација дешава у оквиру синтагматских конструкција” (Милановић, 2017, стр. 15). Постпоновањем атрибута углавном се постиже одређени уметнички ефекат. Овом поступку је Поповић често прибегавао из римовних разлога, о чему нам може посведочити и следећи пример:

⁶ Уколико дође до премештања неконгруентних атрибута у позицију испред именице, они постају стилематични. Употребом неконгруентних атрибута у препозицији углавном се постижу одређени синтаксичко-интонациони ефекти, те они постају и стилогени (Ковачевић, 2020, стр. 56). Иако смо очекивали већи број примера са препозитивним неконгруентним атрибутима, у корпусу смо забележили следећи пример: Светлуцају растегљеним путем / Уморних тела крстови (Сут, стр. 24).

Овде јужњаци приносе вино
и *реч* им *давна* из *темеља* *йрадеговских*
кроз чуда *лобања* *свемирских*
стижу до *отвора* *једино* њима *знаних* (Кдд, стр. 27).

Међутим, у појединим стиховима Поповић врши постпоновање атрибута са циљем изневеривања читалачких очекивања у вези са римом:

Пркосимо времену
без компаса и светлости
у *радости* *недовршеној* (→ у недовршеној радости) (КК, стр. 22).

Наиме, иако бисмо очекивали да дође до риме *свејлосѝи* – *радосѝи*, Поповић жели да изневери наша очекивања, те чини отклон од уобичајеног (чиме гради стилематичну структуру), а наведени атрибут постаје стилски маркиран и изузетно стилоген.

Сличну ситуацију примећујемо и у следећем примеру:

Зрно ватре
чувамо на смену са женом
прецима и очевима
синовима *нејаким*
сељанима *уморним* (Спг, стр. 27–28).

У наведеним стиховима атрибути се постпонују како би се остварила непотпуна рима *нејаким* – *уморним* и истакла својства њима исказана. Међутим, рима би била боље спроведена да атрибути нису постпоновани, тада би се римовало: *йрецима* – *очевима* – *синовима* – *сељанима*.

Употребом постпонованих атрибута остварују се „атрибутске стилематичне форме (форме са неким структурним ’отклоном’)” (Ковачевић, 2020, стр. 45). Начини реализовања наведених „отклона” могу бити различити, те сходно томе можемо говорити о неколико типова постизања стилске маркираности конгруентних атрибута. Оваквим начином истицања атрибута даје се већи значај адјективном у односу на именички појам.

Проверавам *корак свој* и *вољу вашу* (КК, стр. 17); Хлеб *насушни* *благосиљамо* (КК, стр. 30); Гавране *йолугеле* одвраћам (КК, стр. 31); Роде *мој слајки* / коме ја *беседим* (СвП, стр. 13); јад *йрејолеми* / *небо високо* / *земља* не *прима живе* (СвП, стр. 18); Пантелејмоне *свеѝи*⁷ / *мрачило одрешено* *изиђе* из *чудних* / *трава* (СвП, стр. 19); Грех *йвој недојевани* (Кдд, стр. 10); Јесам ли *смео* / да себе *упитам* за дан *суѝрашњи* / *Гласом изиубљеним* *завапих* (Спг, стр. 69); Знак *велики* на *своду небеском* (КК, стр. 12); Људи *отварају прозоре* и *врата оборња* / дан *долази* у *обичном оделу*

⁷ У наведеном примеру бележимо појаву инвокације, која се дефинише као песничко обраћање Богу и одсутним стварима, а обично се и јавља у форми вокатива.

/ младо вино доносе кумови у долове / *наше* (СвП, стр. 18); Умножавају мисао своје бесмртности / дописују знакове *чудне* (Дун, стр. 56); и инат *свој* / и торбу *ладну* / кроз крстоносну Србију носим (КК, стр. 12); не гавраните пољем *мојим* (КК, стр. 8).

У наведеним примерима обележили смо постпоноване атрибуте. Ови атрибути јесу анастрофични. Они су стилематични, будући да се јављају иза именице на коју се односе, али и стилогени, будући да су углавном употребљени из поетских разлога⁸ (Ковачевић, 2020, стр. 50).

Стилематичност атрибута аутор каткад постиже и постпоновањем два или више атрибута у координираном низу, о чему нам сведоче забележени примери:

Русију прашај што *божурова суза* / *Тврда* и *јорка* овде посеја своје семе (З, стр. 30); *Речи њокидане* и *ојојањене* од тиранина отимам (КК, стр. 38); *пијавица ојировна* и *јусија* (СвП, стр. 22); А моје *срце јадно* и *чемерно* / *искидано долећиво* (С, стр. 75); *Ваша модра страшница* / *јузећа* и *љијава* / *хладна* и *себична* (Спг, стр. 33); Ја плаћам *мерак* *свој* и *задушни* (Сут, стр. 13).

У наведеним примерима употребљени су семантички различити атрибути у координираном односу, без понављања именице за коју се везују (што се може очекивати, будући да је реч о поезији). Нина Милановић, која је писала о типовима стилистичке инверзије конгруентних атрибута, истиче да су овакве структуре специфичне по употреби везника *и*. Ауторка наводи да се употребом везника атрибути на неки начин изједначавају „па се ствара утисак да су потпуно значењски равноправни” (Милановић, 2017, стр. 21). Међу координираним атрибутима могу се јавити разнородне везе.⁹ Иако се у наведеним примерима реализују семантички различити атрибути, веза међу њима може бити остварена и семантички истородним атрибутима, чиме се остварује кумулација:

Јоване / од векова и веков / *љујииии* / *срдиии* / *кочојерни* / *инајом ојирован* Јоване од Јована¹⁰ (КК, стр. 13).

⁸ Употребљавају се из ритмичних, римовних, интонационих или синтаксичких разлога (Ковачевић, 2020, стр. 50).

⁹ О врстама интеракција међу координираним атрибутима писала је Нина Милановић (уп. Милановић, 2017, стр. 15–34).

¹⁰ Мисли се на атрибуте у кумулативном низу, са истородним значењем. Стихови би се могли представити: *љујииии*, *срдиии* и *кочојерни* Јоване. Сматрамо да, иако нису истоветни, имају заједничку семантичку компоненту љутње. *Љујииии* и *срдиии* јесу у синонимском односу, а *кочојерни*, који се у *Речнику српскохрватској књижевној језика* дефинише као – 1) ’живахан, окретан, брз’; 2) ’који се охоли, размеће’; 3. ’који стрши’ (Кочоперан, 1969, стр. 21), можемо сматрати њима блиским по значењу.

У наведеним стиховима долази до епаналептичког понављања имена *Јован*.¹¹ Епаналептичко редуплицирање имена утицало је на то да не можемо јасно разграничити за коју се именицу везују употребљени атрибути. Уколико се повежу са први пут споменутом именицом, можемо их сматрати постпонованим апозицијским атрибутима (иако нема интерпункцијских знакова, што је одлика Поповићеве поезије, они су пресецањем стихова издвојени у засебне стихове), а самим тим и стилематичним. Међутим, уколико их повежемо са поновљеном варијантом именице, они престају бити стилематични, будући да нису постпоновани. Они су, свакако, стилогени, будући да су употребљени из мелодичних и ритмичких разлога, а на њихову стилогеност утиче и кумулација.

*Човек обичан / овдашњи / Земљан / Још увек верује / Да сте из чизама
избацили / понешто од прљавштине* (Спг, стр. 96).

У наведеном примеру постпонована су три атрибута која се везују за именицу *човек*. Њихова је стилогеност додатно појачана пресецањем у засебне стихове. Атрибути *овдашњи* и *земљан*¹² апозицијски су употребљени. У овој песми атрибут је постпонован и у самом наслову, јер је насловљена – „Човек обичан”. Песнику је био циљ да примат да својствима именованим атрибутима које је употребио уз именицу *човек*. Атрибут *овдашњи*, заправо, имплицира све особине тамошњих сељака, те Поповић верује да његовом употребом читаоцима преноси јасну и потпуну информацију.

У поезији Ратка Поповића бележимо и следеће примере са апозитивним атрибутима. Наиме, реч је о атрибутима издвојеним у засебне стихове, којима се накнадно, у виду неке додатне информације, одређује именички појам на који се односе.

плету танку нит века долазеће / мученичкој (КК, стр. 35); *Грејаће ме
реч неизговорена / неомеђена* (Спг, стр. 59); *Свечаности моја велика /
Једина* (З, стр. 14).

Апозитиви представљају и стилематичне и стилогене јединице. Њима се остварује превасходно поетска функција. Будући да су интонационо издвојени, како Ковачевић истиче, погодни су за „различите синтаксичко-интонационе ’преливе’, за разбијање и структурне и интонационе нотоније” (2020, стр. 74).

У наведеним примерима јављају се по два-три постпонована атрибута. Апозитиви *мученичкој*, *неомеђена*, *једина* посебно су истакнути и издвојени у засебне стихове. Они имају функцију прикључених атрибута, будући да се

¹¹ Стиче се утисак да је Поповић епаналепсом желео да изврши контрастирање између Јована.

¹² Атрибут *земљан* у наведеним стиховима односи се на онога који ради са земљом.

ослабљује веза са именицама на које се односе. Наиме, између њих и атрибута везаних непосредно за именицу прави се дужа пауза (проузрокована опкорачењем), те, иако чине синтагматску целину, с обзиром на то да су издвојени у засебне стихове, делује да функционишу самостално. То додатно утиче на кохезивност стихова, будући да читалац мора пажљиво пратити њихов смисаони ток или се понекад мора вратити на претходно речено како би разумео значење. Тиме се ствара утисак напетости и згуснутости стихова, што поезију Ратка Поповића чини тежом за разумевање.¹³

И у следећем примеру јављају се апозитивни атрибути:

Крвљу Кановом / кијамеином / кулачком / крвничком / купаћу Косово
(КК, стр. 50).

Наведени атрибути стоје у градационом односу, а можемо сматрати да је код свих заједничка семантичка компонента осветништва, која се појачава у сваком наредном атрибуту. У оваквим примерима „[п]римерује се стални интонациони успон, јер су сегменти (стихови) засновани на прогресивној зависности, дакле, на непрестаном очекивању продужетка, као у незавршеној реченици” (Јовановић, 2001, стр. 29). Не само да су веома фреквентни већ су и на лексичком и семантичком плану интересантни атрибути које Поповић употребљава. Неки од њих су са евокативном функцијом, као што је то случај са атрибутима у наведеном примеру.

Стилска маркираност стихова поезије Ратка Поповића није остварена само постпоновањем атрибута већ углавном још неким онеобичајењима на језичким нивоима: фоностилемском (у виду алитерације), синтаксостилемском (у виду различитих врста позиционих понављања: анафорским и епифорским), семантостилемском (преко метафоре), што долази до изражаја код хифенских атрибута, хипербатона, епитета, и графостилемском (кроз употребу мајускула у обележавању атрибута). Све наведене карактеристике појачавају стилематичност и стилогеност Поповићевих стихова.

Анализираћемо још један пример:

К ноћи кристалној / К ноћи кишној / Калуђер кројки / Кићену казиваше
књигу (КК, стр. 48).

Наведени стихови су ексцерпирани из збирке *Казујем Косово*, коју можемо сматрати фоничком поезијом, поезијом у којој се Поповић поиграо гласовном симболиком гласа к и у којој су бројни примери са стилски маркираним атрибутима.¹⁴ Као што је то случај код фоничке поезије, акценат

¹³ Ново Вуковић наводи да употреба кратких реченица утиче на формирање згуснутог и оштрог стила (Vuković, 2000, стр. 84).

¹⁴ Куму крсном казујем / Крсту колосу / Крснославском колачу / казујем кругу космосом (КК, стр. 45); Ко кићени крсташ / Ко круну карайну / Косовом крећем кост (КК, стр. 45); Купом крсном / Капљом кићеном / коракну ка Кнезу (КК, стр. 49).

је на звучним сликама које се стварају употребом одређених фонема, док се значења лексема запостављају. Маркираност у изразу није постигнута само доследним постпоновањем атрибута већ и алитерацијом, односно понављањем сугласника *к*, којим се ствара утисак мрачне атмосфере.

Анализа показује да се у наведеним стиховима јавља анафоричко понављање предлошко-падежне конструкције *к ноћи* у два узастопна стиха, а тим понављањем се постиже повезаност исказа. Међутим, повезаност није утемељена једино на анафори већ и на постпоновању конгруентних атрибута употребљених уз именицу *киша* – *кристалној* и *кишиној*, и атрибута *кројки* уз именицу *калуђер*. Употребом наведених атрибута на крају стихова остварује се ритмичност, те их можемо сматрати стилогеним (стилематични свакако јесу будући да су постпоновани). Такође, у последњим стиховима јавља се синхиза¹⁵ (→ *казиваше кићену књију*), темпо се успорава и прави кратка пауза, чиме се постиже ефекат онеобичајења и изневеравања очекивања, те и њега можемо сматрати изразито стилогеним. Стилогеност је постигнута и пресецањем стихова и њиховим преношењем у заседне редове.

У поезији Ратка Поповића посведочене су и структуре које укључују два или више атрибута. Иако се они могу распоредити тако да следе један за другим, проналазимо и такав распоред атрибута где се један налази у препозицији, а други у постпозицији у односу на именску реч. На тај начин „супстантив бива омеђен двама конгруентним атрибутима” (Милановић, 2017, стр. 22). Ковачевић наведене синтагме назива обгрљеним и истиче да је реч о изузетно стилематичним типовима атрибута, јер су у њему садржане чак две синтагме са истом именицом, иако нису посебно исказане. Једна од њих је само стилогена, а друга анастрофично стилематично-стилогена (видети Ковачевић, 2020, стр. 52).

Кројки Косовци / *крини* (КК, стр. 48); *свејли* дом *наш* претвора у таму (СвП, стр. 15); Преварени од *вашеј* Бога / *вашљивој* / *козоројој* и *вечећеј* (Спг, стр. 26); грејаће ИСТОК и ЈУГ / *мој* оца *уморној* (Спг, стр. 32); *Бесну* чељуст *ојировану* (Спг, стр. 29); Куда ако је страшни суд / одређен *кројком* човеку *овдашњем* (Спг, стр. 62); Слуша *јобеснеле* гочеве *далеке* (Сут, стр. 15); Не отрпљује *усиљени* нокат *јомамни* (Сут, стр. 19); *Мој* слуга *знојав* јаше *два* костура *коњска* (Сут, стр. 28); Прекидач *великој* звона *свемирској* (Сут, стр. 35); Повезасмо *црну* мараму *јрачаничку* (З, стр. 30); *Манији* Јован и *ојирован* (КК, стр. 11); изнесите сласти *црне* са *дна* бокала / у *једну нову* вечност *недосањању* (Дун, стр. 63).

У нашем корпусу посведочени су и примери у којима долази до потпуног одвајања атрибута од именице за коју се везује. Наиме, онеобичајење је

¹⁵ Синхиза представља комбинацију анастрофе и хипербатона. Онеобичајење се постиже анастрофом, а усложњава хипербатомом (Ковачевић, 2000, стр. 362).

постигнуто постпоновањем, а појачано одвајањем атрибута од именице са којом чини синтагму. У ексцерпираним примерима долази до постпоновања два и више атрибута, али, док је један у контакту са именицом, други је од ње одвојен, дистантан:

главе њосечене носимо на длановима *своје* (Дун, стр. 60); *Звона* су улазила кроз прозор *дела* (КДД, стр. 62); Ово је *страшило* чудније од свих / Храните га својим црвеним очима / *двојлаво* / *дворојо* / *двојрдо* / *дворейо* (Спг, стр. 38); *Вест* сте *црну*¹⁶ хтели да сакријете / Дошла је до вас *стирашина* (З, стр. 29).

Наведене атрибуте,¹⁷ будући да су у положају који им по устаљеном синтаксичко-граматичком редоследу није уобичајен, сматрамо врло стилематичним, али и стилогеним, с обзиром на то да се њихово удаљавање од именице са којом граде синтагму јавља из одређених ритмичних начела. Како Нина Милановић наводи, „[и] информативни, и семантички, и емфатички акценат наведених синтагми увијек је на тако распоређеном конгруентном атрибуту” (Милановић, 2017, стр. 26).

Бележимо и пример у коме атрибут није постпонован (што би значило да је и нестилематичан), али је од именице одвојен, те га можемо сматрати стилогеним:

О Драгици *њоследња* срушила се *нада* (Сут, стр. 13).¹⁸

Региструјемо и стихове у којима се налазе синтагме са антепонираним и постпонованим атрибутима, те се између именица за које се наведени атрибути везују остварује контакт и гради структура коју Милош Ковачевић назива структуром „одраза у огледалу” (Ковачевић, 2020, стр. 54):

Танке мостове и чешме *шарене* (КК, стр. 7); Може ли ти плач силоване девојчице / и *свејии* храм и гром *сваки* / доходити до масног брка (Дун, стр. 5); *Ноћне* уходе и болештине *свакојак* (Сут, стр. 20); На челу отвориће *црну* бору / човеку *далканском* (Спг, стр. 67).

Примере који следе сврставамо у хијастички структурисане синтагме, које су изузетно стилематичне (Ковачевић, 2020, стр. 53). Наиме, у оваквим структурама стихови садрже две синтагме, код којих је атрибут

¹⁶ У наведеном примеру региструјемо метафорички употребљену синтагму *црна вест* у значењу *лоше вест*. Међутим, са циљем истицања интензитета наведене лоше вести, Поповић јој накнадно додаје и постпоновани атрибут *стирашина* (у питању је страшно црна / лоша вест).

¹⁷ Са аспекта лингвистике текста, будући да се односе на именице које су већ поменуте, јавља се анафорско остваривање везе са именицом.

¹⁸ Наведену везу можемо сматрати катафорском.

прве синтагме у постпонованом, а атрибут друге синтагме у уобичајеном граматичком положају, те се гради таква структура у којој су „конгруентни атрибути уоквирени својим надређеним именицама” (Ковачевић, 2020, стр. 53). Пишући о хијастички структурисаним синтагмама у Тешићевој поезији, Ковачевић наводи да се у њима јавља структурни контраст који „игра важну и комуникативну и стиховно обликотворну улогу” (Ковачевић, 2020, стр. 54). У нашем корпусу синтагме нису повезане везником:

Звери бесцелесне / Јежавих зубала страхом марширају (Спг, стр. 25);
Вичем човека / да усели хлеб и со / реч слајку / добре очи (Спг, стр. 28);
показати тапије и књиге заборављене / крсиовом буктињом осветлеће истину (Спг, стр. 32); *мог оца уморног / сељане моје / мој род* (Спг, стр. 32); *Звона Грачаничка младом ватром / поју овим пространством* (Спг, стр. 53).

Хипербатонски атрибути настају раздијањем везе између атрибута и именице за коју се везују уметањем неког члана између њих. И наведени атрибути су, као и они анастрофични, и стилематични и стилогени. Њихова стилематичност остварује се хипербатоном, док је стилогеност остварена специфичним метричким и римовним начелима (Ковачевић, 2020, стр. 51).

Незнани ми љући у овој пустињи (КК, стр. 9); *Оињени угасиће се дан* (3, стр. 34); *да ли ће трава запалити небо / Док му зубайиу гледамо случајности* (Кдд, стр. 5); *Из црепуља младу кршили љојачу* (КК, стр. 19); *Саопштавам свој аманет подивљалим стабљикама / у чијем ће кругу нож / здраву лизнути крв сечивом* (Кдд, стр. 45); *Носим своју главу Јованску* (КК, стр. 12).

Структурно онеобичајење се може постићи и синхизом, односно раздијањем везе између постпонованог атрибута и именице за коју се он везује, уметањем глагола или неке друге компоненте, којој ту у уобичајеном реду речи није место, између њих. Будући да Поповић тежи инволуцији која, према Ковачевићу (2020, стр. 52), представља „употреб[у] заплетене реченичне, односно стиховне структуре”, у нашем корпусу бележимо неколико примера са синхизом:

Деца говоре ујлашена по којој стих о Бановић / Страхињи (Дун, стр. 6); *Ја реч приносим обичну* (Спг, стр. 19) *зрно ми ВЕЛИКО* на длану (КК, стр. 12); *Овде је занавек заспала ноћ / коју јој прострли земљану* (КК, стр. 40); *со ми слајку* опогани (СвП, стр. 25); *Клајно нам црно* над главом (Спг, стр. 89); *Зрак вам мршав* удомљен на челу (Спг, стр. 90); *Поље је моје* вечно (Спг, стр. 66).

У поезији Ратка Поповића бележимо и полусложенице. Међутим, углавном је реч о хифенским метафорским полусложеницама, у којима долази

до спајања два појма – метафоричког и неметафоричког у један заједнички уједињени појам (видети Ковачевић, 2020, стр. 68).

крај коња крвави *кербер-курјаци* (КК, стр. 55); Да л' плазе се на нас побожно ожеднеле / што враћамо се *икони-дану* (Дун, стр. 59); *чуму-засијаву* да ми исплете и копљем утрни у срце (Кдд, стр. 33); *Бор-бетер* осуши се за нагрд / и комендију (С, стр. 23).

Иако нема цртице да наговести да је у питању полусложеница, будући да Ратко Поповић, као што смо већ истакли, ретко користи интерпункцијске знаке, следеће примере можемо подвести под хифенске атрибуте, будући да њихово значење и структура на то указују – реч је о полусложеници додијеној комбиновањем именица *најрда* и *ала*:

Носећи под мишку *најрд але* / И караконцуле оседлане неуздане (Спг, стр. 64).

Слично је и са следећим примером:

удара на наше *божур йоље* (Спг, стр. 29).

Корпус Ратка Поповића показао је и присуство атрибутива. Атрибутиви, или именички атрибути како их Стевановић назива (1979, стр. 63), углавном се са именицом коју одређују слажу у категорији падежа, те се по тој особини приближавају конгруентним атрибутима, а разликују од неконгруентних, будући да се они са именицом коју одређују не слажу ни у једној граматичкој категорији – роду, броју и падежу. Због наведених особина, Ковачевић атрибутиве назива *йолуконйруенйним айридуишима* (2020, стр. 62).

Длакава *магла извидница* пијане пијавице у срце му зари (Сут, стр. 40); *Рану* нам *вучицу* вртите виделу (Спг, стр. 16); одапињу *стреде неми-лоснице* (СвП, стр. 21); *Никаноре ПЕСМАРУ*¹⁹ / записуј док још људи памте (КК, стр. 10); Јован / и ја *Јован долник* (КК, стр. 11); Једино он зна тајну куће / и де *змија чуваркућа* спије (С, стр. 62); тако ти срце *мајке веселнице ојађенице* (Рпк, стр. 85).

Занимљиви су и примери у којима Поповић уз једну лексему (у нашем случају *йрава*) користи различите атрибуте у више узастопних стихова. Атрибути у наведеним стиховима нису постпоновани јер би се тиме нарушило ритмичко и мелодичко начело постигнуто употребом епифоре. Наиме, епифорским понављањем именице *йрава* постигнута је симетрија која утиче на ритмичку организацију, али и кохезивност стихова.

¹⁹ Лексема *йесмар* није фреквентна, стога смо сматрали потребним да наведемо њено значење – 'онај који песме пева или пише' (Песмар, 1971, стр. 397).

Од седам брега сабраше свакојако биље / *Блају* траву / *Ајдучку* траву /
Од вејира траву / *Од сѝрашнице* траву / *Троска* траву / *Глисѝа* траву /
Љуѝу траву / Молију Бога и све свеце да дају фајду (С, стр. 73).

У наведеном примеру стихови се конституишу епифорским понављањем именице *ѝрава*, употребљене у значењу 'лековита биљка' (Трава, 2011, стр. 1302). Уз наведену именицу Поповић употребљава конгруентне и неконгруентне атрибуте градећи синтагме које, по свему судећи, представљају локалне народне називе различитих лековитих биљака, те припадају дијалекатском лексичком слоју.²⁰ Поповић у два примера користи предлошко-падежне конструкције са неконгруентним атрибутима – *од вејира ѝраву*, *од сѝрашнице ѝраву* – уместо аналогних облика са конгруентним атрибутима: *вејирову ѝраву*, *сѝрашницу ѝраву*, јер помоћу њих остварује и стилистичке нијансе у исказу, односно постиже одређене естетске функције, па их сматрамо стилогеним. Синтагматски спојеви у наведеним стиховима носе и неке друге дијалекатске одлике, нпр. губљење сугласника *х* у иницијалној позицији у синтагми *ајдучку ѝраву*. Дијалекатске одлике бележимо и у последњем стиху примера: лични глаголски облик за треће лице множине *молију* уместо *моле*, као и иницијално *ф* уместо *в* у лексеми *фајда*.

Поједини атрибути које Поповић користи занимљиви су и на графостилемском нивоу:

Вадимо из торби означени ехо звона *Грачаничких* / и *Дечанских* / *Жедну*
воду Неродимску и *Призренску* (Дун, стр. 59).

Наиме, присвојни придеви на *-чки* и *-ски* који се налазе у улози атрибута стилски се маркирају употребом мајускулног уместо минускулног почетног слова. Стилогеност стихова додатно је појачана њиховим постпоновањем (*звона Грачаничких* и *Дечанских*) и хипербатонским уметањем именице између атрибута (*Жедну воду Неродимску* и *Призренску*). Стилогеност атрибута остварена је и њиховим фрагментисањем, односно пресецањем синтагме и издвајањем њених делова у засебне стихове (што је постигнуто опкорачењем). Овакви примери су у Поповићевој поезији веома чести, о чему нам и предочени стихови сведоче. Иако утичу на читаоца и ометају његово разумевање дела, они су изразито стилогени. Будући да Поповић не употребљава интерпункцијске знаке, њему пресецање стихова и њихово премештање у засебне редове служи као знак ритмичке паузе.

Каткад Поповић доводи атрибуте у постпозицију да би указао на значење које жели да предочи читаоцима:

²⁰ Будући да се у раду не бавимо значењем лексема које песник употребљава у својим стиховима, напоменућемо само да се у енциклопедијама лековитих биљака синтагма *љуѝа ѝрава* наводи као синоним за биљку *љуљ*, *ѝроска ѝрава* за биљку *троскот*, *сѝрашница ѝрава* за биљку *страшник*.

Кућа Очева / Славиће здраву светлост (Спг, стр. 12).

Наиме, да се атрибут нашао у препозицији, семантички садржај не би био исти. Заправо, створила би се двосмисленост. Овако употребљени постпозитивни атрибут указује на то да је у питању придев са посесивним значењем у облику номинатива једине.

Будући да говоримо о стилистици атрибута, нужно је споменути и фигуративно употребљене атрибуте, као јединице са изразитом стилском маркираношћу. Када се атрибут употреби у фигуративном значењу, он добија статус епитета. Милорад Ђорац епитете назива фигуративним атрибутима, односно метафорички, персонификационо, метонимијски или хиперболички употребљеним атрибутима (Ћорас, 1982, стр. 152). Наводимо примере из Поповићеве поезије са фигуративно употребљеним атрибутима:²¹

Убија ме мртва устјајала вода / жеђ ватре / на њиној црној свили спава
нож / моме срцу намењен (Спг, стр. 84); А ми дозивамо реч / неукаљану
(Спг, стр. 100); Звона јола данас ицјана покрај мртвих трава (Сут, стр.
45); Гладни / мој запис трајаће истином²² (Спг, стр. 26); и језиком олиза
слану кожу ладној неба (Кдд, стр. 40); Смеју се народу кривећи зубала
кисела (Дун, стр. 69).²³

Поповић гради и синтагме у којима се остварује противуречје, односно спаја семантички неспојиве или контрадикторне појмове. О оваквим споевима писао је и Ковачевић (2000, стр. 93). Реч је о синтагмама у којима је атрибутима употребљеним уз именице изражена супротност и одступање на семантичком нивоу. Наведени атрибути и те како су стилематични, будући да су постпоновани, али се истовремено остварују и на плану стилогености. Њихова функција, поред поетске, јесте и експресивна.

Донесите ми воду у длан ваш сељачки / јосјодски (КК, стр. 24); Смрти
слајка / што се не догоди у мајчиној утроби (СвП, стр. 24); Зваћу вас
/ једите хлеб мој и слајку со (КК, стр. 26).

²¹ Иако наведене примере посебно издвајамо, већина ексцерпираних атрибута је фигуративно употребљена.

²² У наведеном примеру нарушен је уобичајени ред атрибута. Наиме, иако би требало да распоред буде *Мој ладни запис трајаће истином*, Поповић онеобичава синтагму постпоновањем атрибута са посесивним значењем.

²³ Атрибут у последњем примеру синестезијски је употребљен. У осталим примерима реч је о персонификационим атрибутима.

Закључак

Поезија Ратка Поповића богата је разноврсним типовима атрибута. У овом раду настојали смо да откријемо њихову стилематичност и стилогеност. Наиме, атрибути могу бити само стилематични, само стилогени, или и стилематични и стилогени. Већина ексцерпираних атрибута у поезији Ратка Поповића је и стилематична и стилогена. Онеобичајења атрибута остварена су превасходно на синтаксостилистичком плану, пермутацијом уобичајеног реда компонената, чиме се реализује анастрофа, али се јављају и хипербатон и синхиза. Међутим, онеобичајеност атрибута постигнута је и на фоностилистичком нивоу (алитерацијом), семантостилистичком (метафором, персонификацијом и синестезијом), и графостилистичком (употребом мајускулних слова и одсуством интерпункцијских знакова).

Иако се у улози атрибута могу наћи чак четири врсте променљивих и две врсте полупроменљивих речи, у поезији Ратка Поповића у атрибутској улози се најчешће налазе придеви. Региструјемо и примере са именицама у улози атрибутива, као именичких одредби. Такође, корпус је показао и присуство броја *два* у улози атрибута.

У Поповићевој поезији атрибути се реализују на неколико начина: као конгруентни атрибути у антепозицији, неконгруентни атрибути у постпозицији, анастрофични атрибути, апозитиви, атрибутиви, обгрљени конгруентни атрибути, хијастички атрибути, хипербатонски атрибути и фигуративно употребљени атрибути, односно епитети (остварују се персонификацијом и синестезијом).

Као што смо у уводном делу рада истакли, Поповићеве песме су углавном писане слободним стихом, без устаљених метричких и ритмичких образаца. Међутим, са циљем остваривања кохезивности користи бројна средства, међу којима је најфреквентнија анафора. На стилогеност стихова утиче и издвајање атрибута у засебне стихове, чиме слабе синтагматске везе са именицом на коју се односе. На лексичком плану, посебно су занимљиви атрибути дијалекатског карактера, који често имају евокативну функцију.

Оно што Поповићеве атрибуте чини њему својственим и разликовним од осталих песника јесте то што их користи како би остварио одређене естетско-уметничке ефекте, каткад из ритмичких, римовних, интонационих и мелодичних начела, али у комбинацији са језичким појавама на осталим језичким нивоима, које утичу на њихову стилогеност.

Извори

Поповић, Р. (1994). *Силазак у њемељ*. Приштина: „Нови свет”.

Поповић, Р. (1995). *Коме дижем дом*. Приштина: НИП „Нови свет”.

- Поповић, Р. (1998). *Далеко нам кућа*. Београд: Просвета.
- Поповић, Р. (2002). *Стираори*. Грачаница: КК „Никанор”.
- Поповић, Р. (2004). *Свети Пантелејмон прекори стиражаре*. Исток: Дом културе „Свети Сава” – ХВОСНО.
- Поповић, Р. (2008). *Злиоци*. Приштина: НИЈП „Панорама”.
- Поповић, Р. (2008). *Сјасавање њицијих јласова*. Београд: Српска књижевна задруга.
- Поповић, Р. (2013). *Казујем Косово*. Грачаница: Културно-просветна заједница Косова и Метохије „НИКАНОР”.
- Поповић, Р. (2018). *Разјовор пред крсјом*. Призрен–Врњци: Слог – Братство Св. Симеона Мироточивог – Интерклима графика.

Литература

- Јовановић, Ј. (2001). *Лингвистички и стилистички аспекти проучавања реченице*. Београд: Јасен – Научно друштво за неговање и проучавање српског језика.
- Ковачевић, М. (2000). *Стилистика и драматика стилских фигура*. Крагујевац: Кантакузин.
- Ковачевић, М. (2012). *Лингвистика књижевности*. Београд: Српска књижевна задруга.
- Ковачевић, М. (2020). *Поезија у стилистичком кључу*. Андрићград: Андрићев институт.
- Кочоперан. (1969). У: *Речник српскохрватског књижевног језика* 3 (стр. 21). Нови Сад – Загреб: Матица српска – Матица хрватска.
- Милановић, Н. (2017). *Опеге из синтаксичке стилистике*. Источно Ново Сарајево: ЈП „Завод за уџбенике и наставна средства”.
- Песмар. (1971). У: *Речник српскохрватског књижевног језика* 4 (стр. 397). Нови Сад: Матица српска.
- Стевановић, М. (1979). *Савремени српскохрватски језик II: Синтакса (драматички систем и књижевноречничка норма)*. Београд: Научна књига.
- Трава. (2011). У: *Речник српског језика*. Нови Сад. Матица српска.
- Ćorac, M. (1982). *Metaforски lingvostilemi*. Beograd: Privredno-finansijski zavod.
- Vuković, N. (2000). *Putevi stilističke ideje*. Podgorica–Nikšić: Jasen.

Milica J. DEJANOVIĆ SIMIĆ

University of Priština in Kosovska Mitrovica

Faculty of Philosophy

Department of Serbian Language and Literature

Kosovska Mitrovica (Serbia)

Stylistics of Attributes in the Poetry of Ratko Popović

Summary

The poetry of Ratko Popović abounds in various types of attributes, which differ both in meaning and function. This paper employs an integrative stylistic method to describe their stylistic markedness. The analysis focuses on the attributes most dominant in Popović's poetic language. The primary analytical framework is syntactic-stylistic, given that the unusual positioning of attributes is predominantly achieved through permutation of the conventional word order. In Popović's poetry, attributes are realized in several ways: as congruent preposed attributes; non-congruent postposed attributes; anastrophic constructions; appositive and attributive forms; enveloped congruent attributes; chiasmic and hyperbatonic structures; and figuratively employed attributes.

Keywords: congruent attributes; anastrophe; appositive attributes; attributives; hyphenated attributes.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом *Creative Commons ауторсво-некомерцијално 4.0 међународна* (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the *Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International* license (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).